

מבט על, גיליון 989, 6 בנובמבר 2017

לבנון לאחר התפטרות חרירי - בצל העימות הסעודי-איראני

אלדד שביט ויואל גוז'נסקי

ראש ממשלת לבנון, סעד אל-חרירי, הודיע במפתיע במהלך ביקור בערב הסעודית על התפטרותו מתפקידו. בנמקו את ההתפטרות תקף חרירי בחריפות את חזבאללה ואיראן והאשימם בתכנון התנקשות בחייו. נראה כי המהלך הנו תוצאה של החלטה של ערב הסעודית, שננקטה במסגרת מאבק הכוחות בינה לבין איראן, המתעצם בעקבות הישגיה של איראן בסוריה ובעיראק, שהמחישו כי ידה כעת על העליונה במספר זירות במזרח התיכון. לא ברור עד כמה המהלך הנו חלק מאסטרטגיה סדורה שגובשה על ידי ההנהגה הסעודית, הכוללת גם הבנה של הצעדים הנוספים שיידרשו כדי לבלום את התרחבות ההשפעה האיראנית באזור. גם אם מהלך ההתפטרות מכניס את לבנון לתקופה ארוכה של אי-יציבות פוליטית, הרי שלפחות מבחינת חזבאללה ואיראן, האינטרס יהיה לא להיגרר לעימותים, בתקווה שניתן יהיה לייצב את המערכת הפוליטית במדינה. לפי שעה, לא נראה כי המהלך יביא לשינוי בגישתו הזהירה של חזבאללה כלפי ישראל והרושם הוא כי הארגון עדיין מעוניין למנוע התדרדרות בינו לבין ישראל.

ראש ממשלת לבנון, סעד אל-חרירי, הודיע במפתיע ב-4 בנובמבר, במהלך ביקור בערב הסעודית, כי הוא מתפטר מתפקידו. בנמקו את המהלך תקף אל-חרירי בחריפות את איראן וחזבאללה וקבע כי טהראן מנסה לקבוע בלבנון עובדות בכוח: "איראן עוקפת את השלטון הלבנוני בניסיון לכפות מציאות בשטח". לדבריו, "היכן שאיראן נמצאת יש מלחמות אחים וחורבן... ידיה באזור ייגדעו". אל-חרירי לא חסך שבטו גם מחזבאללה. לדבריו "הארגון הצליח לכפות מציאות באמצעות כוח הנשק": "אנחנו מסרבים לקיומו של נשק שאינו בידיהן של רשויות השלטון הלגיטימי בלבנון", הוסיף ואמר. חרירי האשים את חזבאללה בניסיון להתנקש בחייו, בדומה לרצח אביו (פברואר 2005).

אל-חרירי מכהן בתפקיד מאז דצמבר 2016, לאחר שנבחר במסגרת "עסקה" שבמסגרתה הסכימו, לאחר תקופה ארוכה של מבוי סתום, שני הגושים הפוליטיים היריבים בלבנון "הכוחות המהפכניים של 14 במארס" הנתמכים על ידי ערב הסעודית והמערב מזה ו"מחנה ההתנגדות של 8 במארס" המובל על ידי חזבאללה מזה, למינויו של מישל עון (המארוני) כנשיא, ושל ראש "זרם העתיד" סעד אל-חרירי, שתפס את מקום אביו כמנהיג העדה הסוניית בלבנון, כראש הממשלה. התנהלותו של חרירי עד מועד התפטרותו העידה דווקא על ניסיון מצדו למצוא את המכנה המשותף בין המחנות, הגם שניכר היה כי פעל תחת לחצים מצד חזבאללה ואיראן, בעיקר על רקע ההתפתחויות בסוריה - הבסת המדינה האסלאמית והתחזקות האחיזה של המשטר הסורי ואיראן, וכן לחצים גוברים מצד ארצות הברית על חזבאללה.

מכלל התגובות עד כה נראה כי ההתפטרות תפסה בהפתעה רבתי את כלל גורמי הכוח הפועלים בלבנון, למעט ערב הסעודית. בעקבות כך מתחזק הרושם כי העיתוי תואם מראש

עם פטרוניו הסעודים של אל-חרירי. זאת, לאחר הוא נפגש עם יורש העצר מוחמד בן-סלמאן ועם בכירים סעודים נוספים טרם הודעתו. חיזוק לכך שהתפטרותו לכל הפחות תואמה עם בכירי בית המלוכה, אם לא בפועל נכפתה עליו, ניתן למצוא בדבריו של תיאמר אל-סבהאן, שר המדינה הסעודי לענייני המפרץ ומבקר חריף של איראן וחזבאללה, שנפגש עם אל-חרירי גם הוא. אל-סבהאן קרא מספר ימים לפני התפטרותו של אל-חרירי להפלת חזבאללה וטען כי על אלו המשתפים פעולה עם הארגון להיענש.

יצוין כי בשלהי 2016 השתפרו מעט היחסים בין לבנון לערב הסעודית, לאחר שהממלכה העניקה את ברכתה לעסקה הפוליטית שגובשה. יתכן שהסעודים קיוו להשפיע על הנשיא הנבחר עון לנטוש את בעלי בריתו הפוליטיים העכשוויים. במסגרת זאת הופיעו אף דיווחים בדבר ביקור מתוכנן של המלך סלמן בלבנון ומונה שגריר סעודי חדש בלבנון, לאחר מעל שנה שבה לא לממלכה שגריר במדינה. יתר על כן, ההפשרה ביחסי המדינות הביאה גם לעלייה חדה בתיירות מערב הסעודית ללבנון: מספרם של התיירים הסעודים בלבנון הוכפל מתחילת 2017, לעומת השנה הקודמת.

ערב הסעודית רואה בחזבאללה שלוחה איראנית לכל דבר, שמטרתה להגביר את השפעתה של איראן באזור ולערער את יציבותן של מדינות ערב, ולא ארגון התנגדות לבנוני. על רקע זה, גם אם ההסבר הרשמי להתפטרות אל-חרירי עדין לוט בערפל, נראה שהנו תוצאה של הערכה סעודית כי המהלך הפוליטי שהיו שותפים לו בלבנון ב-2016 אינו מועיל להגביל את כוחו של חיזבאללה וכי אל-חרירי כראש ממשלה נגרר למעשה אחרי סדר היום של הארגון, אינו מצליח לצמצם את השפעתו ואת השפעת איראן במדינה, וזו אף מתעצמת. אפשר שהנהגת ערב הסעודית מניחה כי ההתפטרות תכרסם בלגיטימציה שקיבל חיזבאללה מעצם שבתו בממשלה הלבנונית. במארכ 2016 אף החליטה "המועצה לשיתוף פעולה במפרץ" הגוף המאגד את שש מדינות המפרץ הערביות, לכלול את חזבאללה ברשימת ארגוני הטרור, וערב הסעודית ביטלה מימון לצבא ולכוחות הביטחון של לבנון בהיקף של ארבעה מיליארד דולר, כנראה בשל חשש כי הנשק ימצא דרכו לחזבאללה. זאת, למרות שחלק מהנשק, מתוצרת צרפת, הספיק להגיע ללבנון.

לא ברור עד כמה מהלך ההתפטרות של אל-חרירי הנו חלק מאסטרטגיה סדורה, שגובשה על ידי ההנהגה הסעודית נגד איראן, והאם היא כוללת גם צעדים נוספים, שיידרשו כדי לצמצם את השפעתם של חזבאללה ואיראן בלבנון. עם זאת, סביר כי המהלך ננקט במסגרת מאבק הכוחות המתעצם בין ערב הסעודית לבין איראן ובפרט לאור הישגיה של איראן בסוריה ובעיראק, שהמחישו כי ידה כעת על העליונה במספר זירות במזרח התיכון, ושאיפה סעודית לבלום מגמה זו. אף יתכן שהמהלך משתלב באסטרטגיה האמריקאית, כפי שביטא אותה הנשיא טראמפ, שתכליתה להגביר את הלחצים על איראן וחזבאללה. במסגרת זו העביר הקונגרס חקיקה להכבדת הסנקציות על חזבאללה. יצוין, כי על פי דיווחים בתקשורת ערך לאחרונה חתנו ויועצו של הנשיא, ג'ארד קושנר ביקור בערב הסעודית, ובמהלכו נועד עם יורש העצר מוחמד בן-סלמן.

התפטרות אל-חרירי מסלימה את המתרחש הפוליטי שכבר קיימת בלבנון. הביקורת התקיפה הנשמעת מצדם של איראן וחזבאללה על מהלכו של אל-חרירי והטלת האשמה על ערב הסעודית כמי שאחראית ישירות לערעור הסדר בלבנון מעידים כי בראייתם, ההסדר

הפוליטי שכונן ב-2016 שרת את המטרות שלהם וכי לתוהו ובואו הפוליטי שצפוי להיווצר עתה בלבנון פוטנציאל להקשות עליהם להמשיך במימוש יעדיהם.

גם אם מהלך ההתפטרות מכניס את לבנון לתקופה ארוכה של אי-יציבות פוליטית, לפחות מבחינת חזבאללה ואיראן האינטרס יהיה להימנע מהיגררות לעימותים, בתקווה שניתן יהיה לייצב את המערכת. בד בבד, סביר כי הלחצים שייתכן שיופעלו על הארגון לא יביאו אותו לסגת מהיעדים שהנחו אותו עד כה, בדגש על חיזוק ושדרוג כוחו הצבאי. ספק אם ההימור הסעודי כי האשמה להתפטרות תופנה לעבר חזבאללה ותחליש את מעמדו בזירה הלבנונית, אכן יתממש. נהפוך הוא: אפשר שחזבאללה, בסיוע הנשיא עון, ינצל את המצב כדי לחזק את מעמדו. אף אפשר, שהתוצאה הישירה של מהלך ההתפטרות תהיה דווקא כרסום בהשפעה הסעודית – שהייתה מוגבלת ממילא - על ממשלת לבנון, ובפועל הוא יותיר את החלל לאיראן. בכל מקרה, לפי שעה לא נראה כי המהלך יגרום שינוי בגישתו הזהירה בעת הנוכחית של חזבאללה כלפי ישראל; הרושם הוא כי הארגון מעוניין עדיין למנוע התדרדרות בינו לבין ישראל.